

TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ ĮTAKOS ŠALIES EKONOMIKOS KONKURENCINGUMUI VERTINIMAS

Irena DANILEVIČIENĖ¹, Vilma LUKŠYTĖ²

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Vilnius, Lietuva

El. paštas: ¹irena.danileviciene@vgtu.lt; ²vilma.luksyte@stud.vgtu.lt

Santrauka. Šiandieniam pasaulyje investicijų reikšmė nuolat auga. Tiesioginės užsienio investicijos yra kaip kapitalo pritraukimo priemonė, kuri užtikrina regiono plėtrą. Investuotojams suteikiama pasirinkimo laisvė, o tradiciškai daugiausia dėmesio skiriama investicinių srautų didinimui. Straipsnyje kompleksiskai vertinama tiesioginių užsienio investicijų įtaka šalies ekonomikos konkurencingumui. Straipsnio tyrimo objektas – tiesioginės užsienio investicijos. Šio straipsnio tikslas – įvertinti tiesioginių užsienio investicijų įtaką šalies ekonomikos konkurencingumui. Sprendžiami su tuo susiję uždaviniai: išnagrinėti mokslinę literatūrą, kurioje apibrėžiama tiesioginių užsienio investicijų samprata, išanalizuoti tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą skatinančius veiksnius, įvertinti tiesioginių užsienio investicijų įtaką ekonomikos konkurencingumui. Straipsnyje taikyti šie tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, teorinių ir praktinių teiginių sugretinimo metodas, statistinių duomenų analizė.

Reikšminiai žodžiai: investicijų srautai, kapitalas, konkurencingumo vertinimas, šalies ekonomikos konkurencingumas, tiesioginės užsienio investicijos, tvari plėtra.

Įvadas

Šiuolaikiniame pasaulyje investicijų reikšmė sparčiai išaugo. Su tiesioginėmis užsienio investicijomis siejama nenutrūkstama šalies plėtra ir didėjantis produktyvumas, ypač besiplečiančiose rinkose. Globalizacijos sąlygos suteikia investuotojams didžiulę pasirinkimo laisvę, kur investuoti savo turimas lėšas (Jurevičienė, Bapkauskaitė 2014), o tradicinė tiesioginių užsienio investicijų skatinimo politika daugiausia dėmesio skiria problemai, kaip padidinti investicinius srautus. Investicijos ne tik tiesiogiai pritraukia kapitalą ir investicijų finansavimą, bet ir daro įtaką technologijų, mokslo, žinių, žmogiškojo kapitalo ir regiono plėtrai. Taip pat skatinamas konkurencingumo augimas. Šiuolaikinis pasaulis nėra atsiejamas nuo konkurencingumo, tampančio dominuojančiu ir privalomu šalies plėtros veiksniu. Konkurencingumas yra gebėjimas sudaryti tam tikras ekonomines, socialines, politines-institucines, infrastruktūrines ir kitas būtinas sąlygas vykdyti augančią regiono plėtrą, užtikrinti gyventojų gerovę.

Straipsnyje keliama problema – tiesioginių užsienio investicijų (TUI) daromos įtakos ekonomikos konkurencingumui vertinimo trūkumas. Šio straipsnio tyrimo objektas yra tiesioginių užsienio investicijų srautai. Straipsnio tikslas – įvertinti TUI reikšmę šalies ekonomikos konkurencingumui. Tikslui pasiekti iškelti pagrindiniai uždaviniai:

išnagrinėti mokslinę literatūrą tiesioginių užsienio investicijų sampratai apibrėžti, pateikti tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą skatinančius veiksnius, atskleisti tiesioginių užsienio investicijų įtaką ekonomikos konkurencingumui. Tyrimo metodika – mokslinės literatūros analizė, teorinių ir praktinių teiginių sugretinimo metodas, statistinių duomenų analizė.

Tiesioginių užsienio investicijų sampratų analizė

Šiuolaikiniame globalizacijos paveiktame pasaulyje ypač didelį tiek mokslininkų, tiek tarptautinių institucijų dėmesį pritraukia tiesioginės užsienio investicijos. Tiesioginės užsienio investicijos ir jų pritraukimo galimybės tarp mokslininkų yra gan diskutuotinas klausimas, todėl nėra priimtas visuotinai pripažįstamas tiesioginių užsienio investicijų apibrėžimas. Jungtinių Tautų prekybos ir plėtros konferencijos (2012) ataskaitoje tiesioginės užsienio investicijos apibūdinamos kaip investicijos, pritrauktos siekiant įgyti ilgalaikį interesą įmonėse, veikiančiose ne investuotojo ekonomikoje (UNCTAD 2012). Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO, angl. OECD) (2013) rekomendacijose tiesioginės užsienio investicijos (TUI) apibūdinamos kaip tarpvalstybinės investicijos, vykdomos vienos ekonomikos subjektų, siekiant įgyti ilgalaikį interesą

kitos ekonomikos įmonėje arba kaip svarbus tarptautinės ekonominės integracijos elementas. TUI sukuria tiesioginius, stabilius ir ilgalaikius ryšius tarp skirtingų ekonomikų, o tai skatina technologijų ir žinių dalijamasi tarp šalių, taip pat suteikia investicijas gaunančiai šaliai galimybę reklamuoti savo produktus tarptautinėse rinkose. TUI yra ir papildomo finansavimo šaltinis, o, esant palankiai politikos aplinkai, jos gali būti svarbi plėtros priemonė. EBPO rekomendacijose užsienio investicijos taip pat pasižymi tuo, kad investuotojas turi 10 ir daugiau procentų paprastųjų akcijų arba balsavimo teisę, o tai traktuojama kaip tiesioginės užsienio investicijos (OECD 2013).

Verslo žodyne (Cambridge Dictionary 2014) tiesioginės užsienio investicijos apibrėžiamos kaip žmonių ar organizacijų iš kitų šalių investuojami pinigai į įmones, nuosavybę ar kitą turtą. Pekarskienė ir Laskienė (2012) užsienio investicijas apibrėžia kaip iš vienos šalies į kitą perkeliamas tiesioginių užsienio investicijų forma, tokiu būdu sukuriant ilgalaikius bendradarbiavimo santykius tarp tiesioginio užsienio investuotojo šalies bei investicijas priimančios šalies. Pagal Tarptautinio valiutos fondo apibrėžimą TUI yra tarptautinės investicijos, atspindinčios nacionalinės ekonomikos tikslus siekiant įgyti ilgalaikį interesą įmonėje, o pagrindinis investuotojo tikslas – turėti reikšmingą balsą įmonės valdymo procese. Ilgalaikis interesas pasireiškia ilgalaikių ryšių tarp tiesioginio įmonės kūrėjo, investuotojo ir tiesioginio investavimo subjektų veiklos ir daro esminį poveikį verslo valdymui (Sochulakova, Igazova 2013). Melnikas (2014) tiesiogines užsienio investicijas interpretuoja kaip įdedamą (investuojamą) kapitalą, skirtą gamybinei ar negamybinei veiklai plėtoti, kuris iš vienos užsienio šalies patenka į kitoje šalyje esamus ar kuriamus objektus arba TUI suprantamas kaip tiesioginius kapitalo srautus iš užsienio, pasireiškiančius kaip laikui einant vykstantį procesą.

Supratimas apie tiesioginių užsienio investicijų (TUI) ir tarptautinės gamybos poveikį yra neabejotinai diskutuotini tarp akademikų ir politikos atstovų. TUI tampa prioritetiniu tarptautinės komunikacijos aspektu (Kuliavienė, Solnyškinienė 2014), nes sudaro pagrindą užmegzti ilgalaikius ekonominius santykius ir interesą tarp užsienio investuotojo ir įmonės, į kurią investuojama. Tai reiškia, kad užsienio investicijos veikia įmonės valdymą. Žinios, atsakomieji vietos firmų ryšiai, technologijų naujumas, nauji procesai padeda tobulinti potencialius valdymo įgūdžius, darbuotojų mokymąsi, prieigą prie tarptautinių gamybos tinklų, atsiranda galimybė potencialiai padidinti produktyvumą ir našumą, kurti naujas darbo vietas, padėti diversifikuoti eksportą ir transformuoti gamybos struktūrą, visa tai skatina ekonomikos augimą ir plėtrą (Alfaro 2016).

Mokslininkai teigia, kad TUI daro didžiausią poveikį šalies ekonomikai, kuris labiausiai pasireiškia bendrojo vidaus produkto, kaip pagrindinio ekonomikos augimo rodiklio, didėjimu. Tiesioginį poveikį, pritraukiant tiesiogines užsienio investicijas ir formuojant požiūrį apie valstybės patrauklumą bendrame kitų šalių kontekste, turi kuriama ir formuojama kiekvienos iš šalių ekonominė aplinka. Tiesioginių užsienio investicijų pritraukimas vis labiau pabrėžiamas ir atlieka lemiamą nacionalinės plėtros strategijos vaidmenį daugelyje šalių, investicijas suprantant kaip patraukliausią ekonomikos plėtros elementą, apimančią kapitalo, technologijų, rinkodaros, verslumo ir žmogiškųjų išteklių valdymo visumą (Stankevičienė, Lakštutienė 2012).

Apibendrinant galima teigti, kad skirtingi autoriai ir tarptautinės organizacijos tiesiogines užsienio investicijas apibūdina panašiai. Visuose apibrėžimuose dominuoja kelios panašios prielaidos, išreiškiančios TUI apibūdinimą, kad yra kuriamas ilgalaikis interesas siekiant užmegzti naujus ryšius, kurie padėtų gauti iš to tam tikrą, dažniausiai ekonominį, socialinį, kultūrinį, technologinį ar kitokį rezultatą, galintį padėti įgyvendinti asmeniniams, visuomeniniams tikslams.

Tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą skatinantys veiksniai

Globalizacijos pažanga skatina greitesnį informacinių technologijų ir komunikacijos priemonių naudojimą kapitalo, technologijų ir darbo jėgos naudingumui augti. Tarptautinės kompanijos, pasinaudodamos turima informacija, gali lengviau nuspręsti, kuriose pasaulio šalyse investuoti, todėl dažnai investuoja mažiau išsivysčiusiose ar besivystančiose šalyse, nes tai yra pelningiau (Agrawal 2015). Daugelyje šalių TUI padėjo padidinti investicijas, užimtumą, nors ir besivystančiose šalyse paprastai reikia stiprinti institucijų veiklą bei rinkas, kad būtų saugiai absorbuota daugelis kitų rūšių kapitalo srautų, kurie yra rizikingi (Brockmeijer *et al.* 2012). Šalims siekiant visapusiško įsitraukimo į tarptautinio kapitalo judėjimą, o įmonėms stengiantis aktyviai dalyvauti tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo procese, tampa labai svarbu stebėti ir analizuoti tiesioginių užsienio investicijų plėtros tendencijas ir jas lemiančius veiksnius nuolat kintančioje aplinkoje (Stankevičienė, Lakštutienė 2012).

Kaip ir kur paskirsto užsienio šalių kapitalas, remiamasi konkrečių investuotojų gebėjimu ir tikslais, taip pat priimančiosios šalies keliamomis sąlygomis. Priimančiosios šalies efektyvumas pasireiškia pramonės ir įmonių sugebėjimu bendradarbiauti, t. y. analizuojama ir vertinama (Raščiūtė *et al.* 2014). Renkantis tam tikrą regioną, į

kurį bus investuota, reikėtų prisiminti, kad (Sochulakova, Igazova 2013):

- nacionalinių ir užsienio įmonių turtas regionuose yra skirtingas;
- užsienio investuotojai ir investuojamų įmonių savininkai suinteresuoti ne tik bendrąja vietos nauda, bet ir konkrečiais regioniniais siekais.

1 lentelėje pateikiamas sąrašas veiksnių, kurie veikia konkrečios šalies pasirinkimą vykdyti susijungimo ir įsigijimų sandorius. Pateikiamas modelis rodo, kad, be politinės struktūros ir verslą skatinančių veiksnių, yra ir ekonominių veiksnių, darančių įtaką konkrečios šalies pasirinkimui, susijungimo ir įsigijimų sandoriams vykdyti (1 lentelė).

Teigiama, kad vieni iš svarbiausių veiksnių, veikiančių tiesioginių užsienio investicijų srautų augimą, yra tinkama prekybos aplinka, žmogiškojo kapitalo veiksnys, finansų rinkų reglamentavimas, bankininkystės sistema, šalies ekonomikos atvirumas (Acaravci, Ozturk 2012). Vienas iš būdų skatinti ekonomikos augimą yra pinigų iš užsienio

investuotojų (išorės skola) gavimas (Nuno Rito Ribeiro *et al.* 2012). Paprastai TUI išipareigojimų vertė yra susieta su šalies ekonomikos perspektyvomis, o tai reiškia geresnę rizikos pasidalijimą, lyginant su užsienio valiutos skola. Nepaisant to, dideli TUI išipareigojimai taip pat reiškia ir didelius pajamų srautus bei šalies pažeidžiamumą esant staigiam TUI nuosmukio srautui (International Monetary Fund 2015).

Regioninę TUI plėtrą lemia vyriausybės reguliavimas. Kai kurios šalys, bandydamos pritraukti užsienio investuotojus ir vystytojus, diferencijuoja mokesčių politiką, vykdydamos mažų mokesčių arba mokesčių pertraukos politiką. Užsienio investuotojai atsižvelgia į infrastruktūrą, kelių tinklą regione. TUI gali padidinti regioninių skirtumų akivaizdumą, nes neišvystytiems regionams nieko negali pasiūlyti. Sąlygas gali pagerinti telekomunikacijų kūrimas, vietinių kelių ir magistralių sujungimas, geležinkelio, oro ir upių transporto prijungimas prie tarptautinio tranzito sistemos, suteikdama mokesčių lengvatas tam tikram laikotarpiui (Sochulakova, Igazova 2013).

1 lentelė. Veiksniai, veikiantys šalies pasirinkimą susijungimų ir įsigijimų sandoriams įvykti (sudaryta autorių, remiantis Čiegis, Andriuskevičius 2016)

Table 1. Factors that operating selection on mergers and acquisitions of national economies (compiled by authors based on Čiegis, Andriuskevičius 2016)

<i>Sandorį priimančios šalies charakteristikos</i>		
Politinė struktūra – Ekonominis, politinis ir socialinis stabilumas – Įėjimo į rinką ir operacijų taisyklės – Elgesio su užsienio įmonėmis normos – Rinkos funkcionavimo ir struktūros politika (ypač konkurencijos bei susijungimų ir įsigijimų politika) – Tarptautiniai susitarimai dėl tiesioginių užsienio investicijų – Privatizacijos politika – Prekybos politika (tarifai ir netarifiniai barjerai) ir tiesioginių užsienio investicijų bei prekybos darnumas – Mokesčių sistema	<i>Ekonominiai veiksniai</i>	Verslą skatinantys veiksniai – Investicijų rėmimas (įskaitant įvaizdžio kūrimą, investicijų generavimo veiklą, investicijų skatinimo paslaugas) – Investicijų paskatos – Kaštai, susiję su korupcine aplinka, biurokratine struktūra ir administraciniu efektyvumu – Socialiniai patogumai (dvikalbės mokyklos, gyvenimo kokybė ir kt.) – Paslaugos po investicijų
↑		
<i>Susijungimų ir įsigijimų sandorių motyvai</i>		
Rinkos siekimas (A)	Resursų / nuosavybės siekimas (B)	Efektyvumo siekimas (C)
– Ekonomikos dydis ir pajamos vienam gyventojui – Ekonomikos augimas – Prieiga prie regioninių ir globalių rinkų – Specifiniai šalies vartotojų prioritetai – Ekonomikos struktūra	– Žaliavos – Žemų kaštų nekvalifikuota darbo jėga – Kvalifikuota darbo jėga – Technologinis, inovatyvus ir nematerialus individualus, įmonių ir klasterių turtas pvz., prekių ženklai) – Fizinė infrastruktūra (uostai, keliai, telekomunikacija, energetika)	– Koreguoti darbo išteklių, produktyvumo ir turto, išvardytų B skiltyje, kaštai – Kiti sąnaudų kaštai, pvz., transportavimo ir komunikacijos kaštai, tarpinių produktų kaštai – Narystė regioninės integracijos susitarime dėl regioninių įmonių tinklų ryšių
<i>Pagrindiniai priimančios šalies ekonominiai veiksniai</i>		

Tinkamai sukurta TUI pritraukimo programa, rėmimas, paskatos ir politika, skirtos investiciniam klimatui pagerinti, yra vienas kitą papildantys veiksniai, kurie turėtų būti maksimaliai išnaudojami su konkrečiais TUI pritraukimo tikslais, sukuriant kompleksinę skatinimo sistemą, kuri būtų tikslingai orientuota (Šimelytė, Antanavičienė 2013).

Anot Pekarskienės ir Laskienės (2012), pažymėtina, kad investuotojai pirmiausia atkreipia dėmesį į veiksnius, kurie susiję su šalies politine ir ekonomine situacija:

- į šalies politinį stabilumą (valdžių gebėjimas susitarti, bendradarbiauti);
- į ekonominę ir fiskalinę politiką;
- į viešąjį administravimą ir korupcijos lygį;
- į teisinę ir finansinę infrastruktūrą.

Taip pat labai svarbu yra rinkos dydis ir šalies ekonominio išsivystymo lygis. Labiau pažengusiai šaliai yra didesnės galimybės, nes investuotojui patrauklesnė atrodys ta, kuri turi gerą įvaizdį pasauliniame kontekste (Lukoševičiūtė, Martinkutė-Kaulienė 2016).

Dažnai besikeičiantys verslui svarbūs teisės aktai, mokestinės aplinkos reguliavimas, administraciniai pokyčiai ir politinis nestabilumas atbaido investuotojus, nes jiems siunčiamas signalas apie neprognozuojamas verslo sąlygas. Net ir menkiausi nesutarimai ar nesutarimai šalies viduje, kurie atrodo nereikšmingi, pasaulinėje rinkoje gali sukelti didelių problemų, o užsienio investuotojai gali susidaryti neigiamą nuomonę apie šalį (Misiūnas, Gudeliauskaitė 2013).

Investicinį klimatą sudaro skirtingų, tik tai vietai būdingų veiksnių rinkinys, kuris daro įtaką plėtros sprendimams, teigia Misiūnas su Gudeliauskaite (2013). Tinkama verslo aplinka, kur vieni iš svarbesnių veiksnių yra teisės aktai, mokestinės politikos reguliavimas, labai svarbus politinis stabilumas, kuris gali ir atbaidyti potencialius investuotojus, nes jiems siunčiamas signalas apie neaiškia, neprognozuojamą verslo aplinką, korupcijos mastą. Menkiausi neaiškumai ar nestabilumas gali atbaidyti užsienio investuotojus. Jų nuomone, veiksniai gali būti suskirstyti į pradinus ir pagrindinius. Pradiniams duomenims priskiriami bendri šalies duomenys, tokie kaip ekonominė padėtis, šalies ekonomikos rodikliai, geografinė padėtis, valiuta, rinkos dydis. Pagrindiniai veiksniai yra mokesčių sistema, korupcijos lygis, finansavimo galimybės, politinės sistemos nestabilumas.

Užsienio investuotojams yra labai svarbios susisieki- mo galimybės su kitomis šalimis. Pekarskienė ir Laskienė (2012) TUI didelę įtaką daro ir verslo plėtrai strategiškai palanki šalies geografinė padėtis bei išvystyta infrastruktūra. Kaip minėta, mokestinė aplinka ir jos reguliavimas taip pat veikia TUI srautus, kurie priklausomai nuo mokesčių

naštos gali didėti ar mažėti, pvz., korporacijų sumokamas pelno mokestis Europoje vidutiniškai siekia 24,6 proc. (Trading economics 2016). Tačiau vienas iš svarbiausių yra kvalifikuotos darbo jėgos veiksnys. Aukštos kvalifikacijos darbuotojai yra vertinami ir reikalingi visame pasaulyje. Būtent aukštos kvalifikacijos specialistus lengviau apmokyti, jie greičiau prisitaiko prie darbo sąlygų, yra patyrę ir gali lengviau susitvarkyti su jiems paskirtomis užduotimis (Lukoševičiūtė, Martinkutė-Kaulienė 2016).

Įvaizdžio kūrimas arba jo tobulinimas, paslaugų, susijusių su investavimu, teikimo pagrindinis tikslas – kuo didesnis TUI pritraukimo mastas (Šimelytė, Antanavičienė 2013). Siekiant pritraukti tiesiogines užsienio investicijas, reikėtų išryškinti šalies privalumus pasauliniu mastu. Užsienio investuotojai patys, pasitelkdami savas priemones, sprendžia, į kurią šalį investuoti jiems bus palankiau, kur geriausia plėtoti verslą ir ryšius. Kiekvienas šalies nuosmukis ar pakilimas yra lengvai pastebimi, ypač jei tai yra aktualu.

Šalies ekonomikos konkurencingumo samprata ir konkurencingumą lemiantys veiksniai

Šalies konkurencingumo klausimas yra aktualus ir diskutuotinas. Įvairiausiais svarstymais užsiima įvairių šalių politikos atstovai, ieškantys sprendimų, kaip paskatinti nacionalinio konkurencingumo didėjimą, todėl tam tikslui pasiekti dažnai steigiamos nacionalinio konkurencingumo tarybos, vykdomos atviros diskusijos, atliekami konkurencingumo vertinimai, kuriamos strategijos ir priemonės joms įgyvendinti. Šalies konkurencingumas – tai jos gebėjimas pasiekti aukštą našumą ir užtikrinti visapusišką gyventojų gerovę.

Siekiant apibrėžti šalies konkurencingumo sampratą, dažniausiai gali būti išskiriami tokie požįūriai, kaip kad konkurencingumas, tai sėkminga šalies užsienio prekyba, šalies našumas, gebėjimas užtikrinti šalies gyventojų gerovę (Rakauskienė, Tamošiūnienė 2013). Žitkus ir Mickevičienė (2013) regiono konkurencingumą apibrėžia kaip regiono gebėjimą sukurti tokias ekonomines, socialines, infrastruktūrinės ir institucines sąlygas, kuriomis įmonės gali siekti geresnių veiklos rezultatų, o gyventojai labiau patenkina savo poreikius, palyginti su kitais regionais. Regioninis konkurencingumas teoriniu požiūriu laikomas ekonominės teorijos dalimi, tyrinėjančia regiono raidos tendencijas, politiką ir galimybes kurti, plėtoti ir palaikyti kūrybinę, produktyvią aplinką, garantuojančią, kad bus kuriama didesnė juose veiklą vykdančių įmonių pridėtinė vertė ir auga gyventojų gerovė. Delgado *et al.* (2012) išskiria tris pagrindinius veiksnius, kuriais apibrėžiamas konkurencingumas:

rinkos dalis, sąnaudos, našumas (Delgado *et al.* 2012). Tačiau užimama rinkos dalis ne visada reiškia gebėjimą veiksmingiau konkuruoti, nes tai galima pasiekti šaliai subsidijuojant prekybą. Mažesnės sąnaudos gali išryškėti esant mažam darbo užmokesčiui, kas nesuderinama siekiant užtikrinti augančias šalies gyventojų pajamas ir gerinant gyvenimo kokybę, socialinę gerovę ir saugumą. Našumas gali būti pasiekiamas esant aukštam nedarbo lygiui (Šeputienė, Brazauskienė 2013).

Konkurencingumas – būdingas visuomeninio ir ekonominio gyvenimo bruožas. Konkurencingumo esmę sudaro pokyčių dinamiškumas, kurį lemia polinkis kovoti už geresnes pozicijas. Kiekvieno subjekto konkurencingumas yra nuolat augančių poreikių ir sugebėjimo tuos poreikius patenkinti išvestinė (Žitkus, Mickevičienė 2013). Jis įvardijamas kaip esminis veiksnys, lemiantis regiono ekonominės ir socialinės plėtros tempus bei rezultatus. Literatūroje konkurencingumas nagrinėjamas tiriant įvairių lygių objektus ir subjektus: valstybę, valstybių sąjungą, miestą, šalies ūkio šaką, įmonę ar organizaciją, tam tikrą prekę ar paslaugą (Beniušienė, Svirskienė 2008). Išskiriamos konkurencingumo svarbos šiuolaikiniame pasaulyje augimo priežastys yra šios (Valodkienė, Snieška 2012):

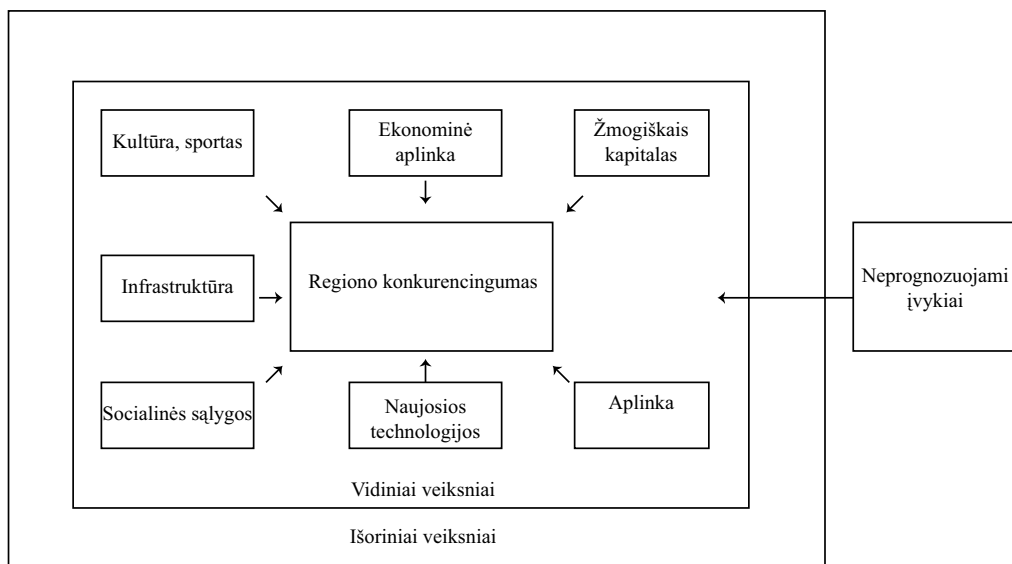
- globali ir atvira prekių, paslaugų, kapitalo, žmonių ir žinių judėjimui, transporto sistemų tobulėjimui ekonomikos erdvė, kuri nuolat stimuliuojama;
- gyventojų sutelkimas urbanizuotuose regionuose, kuriuose susikaupęs potencialas sukuria naujus reikalavimus, poreikius ir galimybes;
- efektyvesnis mokslo rezultatų išnaudojimas praktikoje kaip ekonominio ir visuomeninio gyvenimo tempo augimo garantas.

Konkurencingumo samprata yra įvairialypė ir labai priklauso nuo taško, iš kurio į ją žiūrima, nes jis yra ypač sudėtingas daugiaaspektis reiškinys (Valodkienė, Snieška 2012). Drozd, Volkov (2012) įvardija konkrečius regiono plėtros vidinius, išorinius veiksnius ir neprognozuojamus įvykius. Jie pateikiami 1 pav.

Drozd, Volkov (2012) teigia, kad regionų konkurencingumas daugiausia priklauso nuo tokių vidinių veiksnių, kaip ekonominė aplinka, socialinės sąlygos, žmogiškojo kapitalo aplinka, infrastruktūra, kultūra ir sportas. Konkurencingumas priklauso nuo ilgalaikio produktyvumo ir efektyvumo, kaip ir kur vystomas verslas, susijęs su esamų įmonių ir darbuotojų produktyvumu, gebėjimu pasiekti didelį darbo jėgos dalyvavimo mastą. Konkurencingumas neišmanomas, kur egzistuoja žemas darbo užmokestis, silpna valiuta (Porter 2014). Makroekonominis šalies stabilumas priklauso nuo to, kaip veiksmingai dirba, geba kurti ir įgyvendinti efektyvią ir patikimą politiką valdžios atstovai, arba nuo institucinės aplinkos būklės. Makroekonominės situacijos veiksnys traktuojamas kaip rezultatas, priklausantis nuo institucinės aplinkos veiksnio būklės (Rakauskienė, Tamošiūnienė 2013).

Taip pat šalies konkurencingumas yra siejamas ir su verslo aplinkos gerinimu, dėl to didėja vidaus investicijos ir daugėja užsienio investicijų, auga eksportas ir importas (Savič 2012). Valstybė yra konkurencinga tiek, kiek joje veikia kompanijos, kurios pajėgios sėkmingai konkuruoti pasaulinėje ekonomikoje, keldamos atlyginimus ir pragyvenimo lygio standartus eiliniam piliečiui (Porter 2012).

Absoliutūs konkurencingumo aspektai kyla iš ES ir jos narių investicijų, mokslinių tyrimų, inovacijų, žmogiškojo ir fizinio kapitalo plėtros (Remeikienė *et al.* 2015). Inovatyvi

1 pav. Veiksniai, lemiantys regiono konkurencingumą (Drozd, Volkov 2012)
 Fig. 1. Factors that influence the competitiveness of the region (Drozd, Volkov 2012)

įmonė yra ir konkurencinga, nes ji taiko naujausias mokslo technologijas. Inovatyvi įmonė yra produktyvi, dėl to ji ir konkurencinga (Kraujutaitytė, Dvorak 2013). Tarptautinis vadybos plėtros institutas (TVPI) taip pat turi didelę patirtį šioje srityje. Nuo 1989 m. organizacija atlieka ir publikuoja konkurencingumo vertinimus. TVPI teigia, kad gerovės kūrimas pirmiausia priklauso nuo įmonių, veikiančių nacionalinėje aplinkoje. Jie vertina šalių gebėjimą sukurti ir palaikyti tokią aplinką, kuri suteikia galimybę įmonėms kurti didesnę vertę užtikrinant šalies gyventojų gerovę. Šalies aplinką apibūdina keturios veiksmų grupės, kurių

kiekvieną sudaro po penkis konkurencingumo veiksmus (2 lentelė).

Tiek Pasaulio ekonomikos forumo, tiek Tarptautinio vadybos plėtros instituto dauguma pateikiamų konkurencingumą apibūdinančių veiksmų sutampa, nors ir skiriasi išskiriamų veiksmų grupių skaičius.

Pasaulio konkurencingumo indeksas apima 12 konkurencingumo veiksmų, kurie paliečia daugybę tam tikrų konkurencingumo aspektų, akcentuojamų šaliai būnant tam tikros plėtros stadijos. Šalies konkurencingumą lemiantys veiksniai ir jų turinys, remiantis Pasaulio ekonomikos

2 lentelė. Šalies konkurencingumą vertinantys veiksniai (sudaryta autorių, remiantis The International Institute for Management Development [Tarptautinis vadybos plėtros institutas] 2016)

Table 2. Factors that evaluate competitiveness of the country (compiled by authors based on The International Institute for Management Development 2016)

Veiksny	Turiny
Ekonominės veiklos rezultatai	Vidaus ekonomika (dydis, augimas, gerovė, prognozė); tarptautinė prekyba; tarptautinės investicijos (investicijos, finansai); užimtumas; kainos.
Vyriausybės efektyvumas	Viešieji finansai; fiskalinė politika; institucinė sistema (centrinis bankas, valstybės efektyvumas); verslo teisinė aplinka (atvirumas; konkurencija ir reguliavimas; darbo jėgos reguliavimas); visuomenės struktūra.
Verslo efektyvumas	Našumas; darbo rinka (išlaidos, santykiai, žinių prieinamumas); finansai (bankų efektyvumas, vertybinių popierių rinkos efektyvumas, finansų valdymas); valdymo praktika, požiūris ir vertybės.
Infrastruktūra	Pagrindinė infrastruktūra; technologinė infrastruktūra; mokslinė infrastruktūra; sveikata ir aplinka; švietimas.

3 lentelė. Šalies konkurencingumą lemiantys pasaulio konkurencingumo indekso veiksniai (sudaryta autorių remiantis Rakauskienė, Tamošiūnienė 2013; The World economic forum 2015)

Table 3. Factors of The World competitiveness index that influence the country's competitiveness (compiled by authors based on Rakauskiene, Tamosiuniene 2013; The World economic forum 2015)

Veiksny	Turiny
Institucinė aplinka	Teisinės ir administracinės sistemos, institucijų darbo kokybė, vyriausybės veiklos efektyvumas ir skaidrumas, tinkamas viešųjų finansų valdymas.
Infrastruktūra	Transporto tinklas (keliai, geležinkeliai, uostai ir oro uostai) ir energijos perdavimo infrastruktūros efektyvumas ir kokybė.
Makroekonominė aplinka	Makroekonominės aplinkos stabilumas: fiskalinė ir monetarinė politika, viešieji finansai.
Sveikata ir pradinis švietimas	Sveikata ir sveikatos priežiūros kokybė, socialinė gerovė, ekologinė situacija, atsinaujinančioji energija. Darbo jėgos sveikata, pradinis ugdymas prisideda prie darbo jėgos efektyvumo.
Mokslinė infrastruktūra	Aukštasis išsilavinimas prisideda prie gamybos proceso produktyvumo. Inovacijų kūrimo pajėgumai, mokslo institucijų kokybė, mokslo ir verslo bendradarbiavimas, žmogiškųjų mokslo išteklių prieinamumas, našumas.
Produktų rinkos efektyvumas	Konkurencija (vidaus konkurencija; užsienio konkurencija); paklausos sąlygų kokybė.
Darbo rinka	Efektyvi ir lanksti darbo rinka – teisinė ir reguliavimo sistema, rinkos dalyvių santykiai, našumas, talentų naudojimas, lygios teisės.
Finansų rinka	Finansų sektoriaus efektyvumas, prieinamumas, tinkamas reguliavimas siekiant apsaugoti rinkos dalyvius.
Technologijos	Informacinių technologijų ir telekomunikacijų prieinamumas ir naudojimas.
Rinkos dydis	Didesnės rinkos masto ekonomija. Produktų rinkos efektyvumą nusakančios konkurencijos sąlygos: procedūros, mokestinė ir teisinė bazė. Efektyvi konkurencinė aplinka svarbi vidaus ir užsienio, rinkos efektyvumui verslo produktyvumui.
Verslo išprusimas	Šalies verslo aplinka ir įmonių veiklos bei strategijų kokybė. Klasterių plėtra, įmonių atskaitomybė, valdymo praktika, kultūra, strategijos.
Inovacijų diegimas	Inovacijų diegimas susijęs su žiniomis, įgūdžiais ir darbo sąlygų gerinimu.

forumo (The World economic forum 2015) ir Rakauskienės, Tamošiūnienės (2013) atlikta analize, atsižvelgiant į pasaulyje pripažintos šalies konkurencingumo vertinimą atliekančių organizacijų nuomonę, pateikiama 3 lentelėje.

Konkurencingumo sąvoka apima statinius ir dinamiškus komponentus, nes veiksniai, apibūdinantys konkurencingumą, apima institucinę ir politinę šalies elgseną. Tai lemia šalies produktyvumą, o šis nusako visuomenės gerovės lygį, pasiektą dėl ekonomikos. Taigi konkurencingumas atskleidžia šalies našumą, kuris taip pat paliečia ir šalies gyventojų gerovę, kuri gali būti sukurta, bet ne paveldima.

Tiesioginių užsienio investicijų įtaka šalies ekonomikai ir jos konkurencingumui

Vienas iš kiekvienos šalies tikslų, skatinant ekonomikos augimą ir plėtrą, – pritraukti investicijas iš užsienio. Su investicijomis iš užsienio kartu ateina naujos technologijos, inovatyvūs valdymo modeliai, plačiau atsiveria užsienio rinkos, taip pat šalis tampa žinomesnė pasauliniu lygiu. Dėl to politinių, ekonominių ir socialinių tikslų, kurių bendras tikslas – gerinti šalių padėtį ir taip netiesiogiai sudaryti tinkamas sąlygas investuotojams, formavimas yra labai svarbus. Netiesiogiai vadinama todėl, kad šalys, norinčios pasiekti savo tikslus, visų pirma turi gauti lėšų, dėl to turi būti suformuota tam tikra investicinė aplinka, kitaip tariant, investicinis klimatas (Misiūnas, Gudeliauskaitė 2013).

Moksliniuose tyrimuose daug dėmesio teikiama tiesioginių užsienio investicijų įtakai ekonomikos augimui investicijas priimančiose šalyse, o ypač besiplečiančiose rinkose. Be tiesioginio kapitalo ir investicijų finansavimo, susijungimai ir įsigijimai gali būti susiję su vertingu technologijų ir žinių šaltiniu, skatinant ryšius su vietinėmis įmonėmis. Šie argumentai pramoninėms ir besivystančioms šalims padeda sumažinti prekybos barjerus ir siūlo skatinamąsias priemones, sudarant susijungimo ir įsigijimo sandorius. Pažymint nuolat vykstančius tiesioginių užsienio investicijų sudėties ir krypties pokyčius bei liberalizavimo politiką besiplečiančiose rinkose, svarstymai išlieka aktualūs (Čiegis, Andriuškevičius 2016). Parengta daugybė įvairiausių mokslo studijų, įrodančių tarpusavio ryšį tarp ekonomikos augimo ir tiesioginių užsienio investicijų įplaukų. Teigiama, kad geriau išvystyta finansų sistema padeda išnaudoti tiesioginių užsienio investicijų teikiamą efektyvumą (Abdullah *et al.* 2015). Europos investicijų bankas (The European Investment Bank) 2015 metų atskaitoje apie ES konkurencingumo atkūrimą teigia, kad tiesioginės užsienio investicijos (TUI) dažnai atlieka svarbų vaidmenį, kuris atveda naujas technologijas ir praktinę patirtį į šalį, su teigiamu paplitimo poveikiu priimančioje šalyje.

Tiesioginių užsienio investicijų vykdoma politika valstybėje nėra atskirta nuo valstybės ekonominės plėtros strategijos ir valstybėje vyraujančio politinio režimo, kaip ir pačių tiesioginių užsienio investicijų politikos tikslas nėra pritraukti kuo daugiau užsienio investicijų į šalį. Politika ir politiniai sprendimai nėra atsiejama valstybės valdymo dalis, nes užsienio kapitalo įplaukas į valstybę lemia tiek šalies politiniai sprendimai, tiek ekonominis išsivystymas. Politika arba politikos studijos taip pat gali paskatinti svarbių sprendimų priėmimo procesą ir alternatyvų parinkimą kaip programos priemones, pritaikytas atsižvelgiant į poveikį valstybei (Šimelytė, Antanavičienė 2013).

Tiesioginės užsienio investicijos paprastai laikomos vienu iš svarbiausių veiksnių, padedančių vykdyti nenutrūkstamą šalies plėtrą ir didinti produktyvumą. Šis veiksnys stipriai skatina bendrojo vidaus produkto augimą (Kuliavienė, Solnyškinienė 2014). TUI turi įtakos mažinant nedarbo lygį, nes sudaromos galimybės kurti naujas darbo vietas, skatinamas ekonominis augimas, bet kartu TUI yra patiriamos kaip tam tikros išlaidos, dėl to šalies vyriausybė turi atsižvelgti į investicijų formos skatinimą, suteikdama mokesčių lengvatas tam tikram laikotarpiui (Sochulakova, Igazova 2013). Užsienio įmonės šalims perduoda modernius valdymo, gamybos valdymo, technologinius ir inžinerinius sprendimus, organizacinę valdymo patirtį. Tokiu būdu įmonės gali produktyviau dirbti, gauna galimybę reklamuotis, augti ir vystytis. Padidėjęs produktyvumas padeda įgyvendinti teigiamus ekonominio augimo pokyčius, kurie būtini siekiant užtikrinti BVP augimą (Kuliavienė, Solnyškinienė 2014).

Teigiamas tiesioginių užsienio poveikis. TUI teigiamas poveikis regione pasireiškia keliais būdais (Sochulakova, Igazova 2013):

- Daugeliu užsienio investicijų atvejų būtinas gauti vyriausybės išduotas leidimas, remiantis šalies regioninės politikos nuostatomis.
- Užsienio investuotojai bando kurti gerų piliečių įvaizdį, ir tai padeda kurti neprikaištingą bendrovės reputaciją.
- Tarptautinės korporacijos veiksmingai reaguoja į tam tikrų veiksnių kainas.
- Kai kuriuose regionuose investuotojai tampa vienetiniais darbdaviais.
- Užsienio investuotojai ir vestytojai, atvykstantys į regioną pirmą kartą, nėra susipažinę su kai kuriais tradicinėmis pareigomis regione, institucijose, įstaigose.
- Užsienio investuotojai ir vestytojai sutelkia dėmesį į pramonės ir verslo įmonių paiešką, kurios yra santykiškai nepriklausomos ir gali būti pasirinktos

kaip potencialios investicijas pritraukiančios įmonės regione.

- Didelių įmonių ir šalies pramonės bendradarbiavimas yra naudingas, tai pasireiškia naujų vidutinių ir didelių įmonių steigimu.

Maček (2012) pažymi, kad TUI nauda nėra pati save akivaizdžiai parodanti ir kardinaliai besiskirianti skirtingose šalyse. Lin (2008) tyrimas parodė, jog TUI duoda daugiau pelno atvirose investicinėse rinkose, kur egzistuoja demokratinė praktybos ir investicijų sistema, aktyvi konkurencinė aplinka, makroekonominis stabilumas, privatizavimas ir nereguliavimas. Šie veiksniai atlieka teigiamą ir neigiamą pasiskirstymo poveikį, kuris priklauso nuo ekonominės politikos ir verslo aplinkos. Reisen (1999) pažymi, kad teigiamas sandorių poveikis paprastai pasireiškia po tam tikro laiko (Maček 2012). Kapitalas didėja per tiesioginių užsienio investicijų teikiamą naudą visoms šalims. Tačiau TUI pritraukimas ypač naudingas toms šalims, kurios turi ribotus vietinius išteklius ir ribotas galimybes pritraukti pasaulio kapitalą. Didžiausią įtaką TUI pritraukimas daro kapitalo didėjimui, naujųjų technologijų diegimui, regioninei plėtrai, yra skatinama konkurencija ir plečiama tarptautinė prekyba, tai naudinga ekonomikai, palanku mokėjimų balansui, didinamos įsidarbinimo galimybės, taip pat turi naudos žmogiškųjų išteklių plėtra (Kozenkow 2014; Czinkot 2015). TUI gali turėti įtakos vertybinių popierių rinkos plėtrai, teigiamai veikdamos dabartines įmonių rinkos vertes. Taip pat TUI stiprina kapitalo struktūrą, skatina institucionalizavimą ir didina pelningumą, tokiu būdu netiesiogiai keldamos vertybinių popierių rinkos pagrindus (Pinar Evrim-Mandaci *et al.* 2013). Veiksmingesnis tiesioginių užsienio investicijų naudojimas yra palankus bendrojo vidaus produkto, skirto vienam gyventojui, didėjimui. Investicijas priimančioms šalims su aukštesniu žmogiškojo kapitalo veiksmu labiau pavyksta pajauti tikrąją investicijų vertę (Agrawal 2015). Teigiama TUI įtaka ekonominei raidai remiasi tuo, kad jos skatina didesnius ekonomikos augimo tempus ir gerina tam tikrus šalių bruožus. Konkrečios sritys, kurioms daromas teigiamas poveikis, yra (Lukoševičiūtė, Martinkutė-Kaulienė 2016):

- Naujos technologijos – tarptautinės įmonės dažniausiai pasižymi aukštesniais technologiniais standartais nei vietinės firmos, taip pat su technologijomis perimama kitos šalies kultūra bei joje taikomi darbo metodai.
- Tobulėja darbo jėga – žmogiškasis kapitalas formuojamas per perduodamus vadybos įgūdžius ar technologijas.
- Darbo jėgos apmokėjimo dydis. TUI poveikį žmogiškajam kapitalui rodo atlyginimai, nes didesnius

atlyginimus dažniausiai siūlo užsienio investuotojai nei vietiniai darbdaviai.

- Integracija į pasaulinę ekonomiką. Šalis tampa atviresnė pasauliui ir gali tikėtis didesnio ekonominio augimo, vietos įmonės turi galimybę integruotis į globalią rinką kopijuodamos užsienio investuotojo įmonės technologijas ir žinias.
- Skatinama konkurencija. Užsienio įmonės, atėjusios į rinką, padidina pasiūlą, todėl vietos įmonės, siekdamos išlaikyti savo rinkos dalį, priverstos konkuruoti: didinti produktyvumą, mažinti kainas ir paskirstyti išteklius.
- Sukuriama geresnė ekonominė aplinka, skatinamas ekonominis augimas.
- TUI veikia eksporto plėtrą. TUI gaus naudos tik tuo atveju, jei priimančioji šalis skatins eksportą, o ne importą.
- TUI teigiamai veikia investicijas gaunančios šalies saugumą, skatina šalį išlaikyti suinteresuotumą, ilgalaikį suverenitetą ir demokratijos stabilumą.

Neigiamas tiesioginių užsienio poveikis. TUI turi įtakos internacionalizacijos procesui. Tai pasireiškia atliekant tarptautinių įmonių iniciatyva vykdomą pramonės restruktūrizaciją, reikalavimus pertvarkyti šalies vidaus aplinką ir paramos programas (Sakalauškaitė, Miškinis 2014). Taip pat neigiamas poveikis šalyje pasireiškia žemu mokslinių tyrimų ir plėtros lygiu, didėjančių kapitalo srautų rizika, vidaus konkurencijos ir verslumo mažinimu, vietinių papročių, taisyklių keitimu, yra pavojus, kad bus kišamasi į užsienių valstybėje vykdomą politiką (Czinkot 2015), vietinių įmonių nukonkuravimą, darbuotojų ir klientų perviliojimą (Kozenkow 2014). Neigiamas TUI poveikis yra:

- Galimas šalies ekonomikos augimo tempų sulėtėjimas.
- Naujų technologijų perdavimas gali daryti dvi-prasmę įtaką, nes užsienio įmonės gali perduoti ne tik reikalingas ir naudingas technologijas, bet ir netinkamas.
- Neigiamas poveikis žmogiškajam kapitalui. Užsienio šalys moko darbuotojus ir gerina švietimo lygį šalyje, tuo skatindamos vietinės valdžios institucijas skirti mažiau išlaidų švietimui. Tačiau sumažėjus TUI srautams vietiniai darbuotojai negauna tinkamo apmokymo ir jiems pasunkėja galimybės įsidarbinti.
- TUI neigiamai veikia mokėjimų balansą, nes jos turi įtakos importui ir eksportui.
- Didėjanti konkurencija skatina vietinių įmonių išstūmimą iš rinkos. Įmonių produktyvumas ir pajamos auga, tačiau didesni augimą jaučia užsienio

- firmos, ir tai gali sukelti vietinių firmų bankrotus.
- Ekonominės politikos įgyvendinimo sunkumai. TUI gali būti nuspėjamos, t. y. neprognuojami jų srautai, galintys neigiamai paveikti ekonomikos plėtrą ir ekonominės politikos įgyvendinimą.
- Gali padidėti infliacija.
- Užsienio kompanijos, investuodamos ar susijungdamos su vietos įmonėmis, gali prisidėti prie įmonės valdymo, kontroliuoti turtą ar darbuotojus, o tai gali apsunkinti situaciją priimant ekonominius ir politinius sprendimus. Tarptautinių įmonių dydis, palyginti su vietinėmis, gali sukelti didelių pasikeitimų rinkoje ir visoje šalies ekonomikoje (Lukoševičiūtė, Martinkutė-Kaulienė 2016).

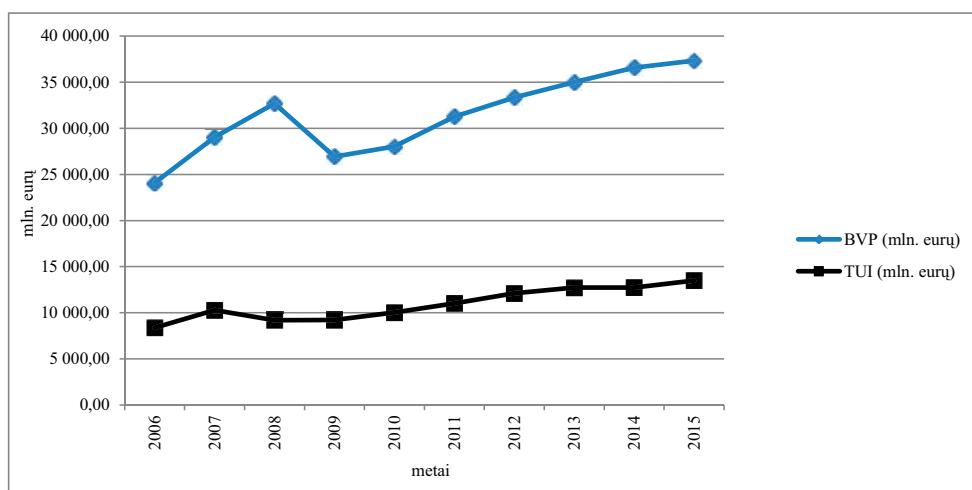
Užsienio subjektai, įeidami į vietinę šalies rinką, sukelia kapitalą aukšto produktyvumo pramonės sektoriuose, įsigyja aukšto produktyvumo įmones, tačiau mažesnio efektyvumo įmonės lieka vietos verslininkams. Užsienio kapitalo įmonės, veikdamos rinkoje, lemia mažėjančią vietos gamintojų užsakymų apimtį ir veiklos efektyvumą. Todėl reikia subalansuoti TUI paskirstymą regione, nes kitaip skatinama ekonomikos restruktūrizacija ir asinchroniška ūkio plėtra (Sakalauskaitė, Miškinis 2014). Šalies konkurencingumas – tai gebėjimas efektyviai, nuosekliai sujungti, optimizuoti ir gauti aukščiausią naudą iš strategiškų konkurencingumo veiksmų (Rutkauskas 2014). Aukštos kokybės tiesioginių užsienio investicijų pritraukimas nėra lengva užduotis. Konkurencija dėl aukštos kokybės TUI didėja daugelyje šalių, kurios laikosi liberalios politikos TUI atžvilgiu. Ji apima plėtros strategijos rėmimą, mokslo ir technologinių žinių kaupimą. Stengiantis kuo daugiau pritraukti kokybiškų TUI, stengiamasi atkreipti dėmesį ne

tik į TUI pritraukimo mastą, bet ir kuo labiau remti užsienio investicijų antrinių įmonių steigimą. Svarbiausia TUI pritraukimo mintis ta, kad TUI turi būti ne trumpalaikės, atskiros, viensrautės investicijos, bet daugiaperiodes investicijos, pabrėžiančios savo vertę, sudarančios aplinkybes atsirasti vis naujiems užsienio kapitalo srautams (Narula, Dunning 2010; Guimón, Filippov 2012).

Nors ir kokia būtų išskiriama negatyvi ar pozityvi įtaka, vis dėlto akcentuojama, kad TUI turi daugiau naudoti nei žalos. Norint, kad investicijų nauda būtų kuo didesnė, reikėtų akcentuoti ne tik tai, kiek pritraukiama investicijų, bet taip pat ir kokių, t. y. reikia kreipti dėmesį į kiekybę nepamirštant investicijų kokybės. Apibendrinant galima teigti, kad TUI turi tiek teigiamą, tiek neigiamą poveikį šalies ekonomikai, o teigiamą TUI poveikį šalies ekonomikos konkurencingumui geriausiai atspindi BVP dydis. Iš to išeina, kad būtina išskirtinai dėmesį skirti būtent šio rodiklio analizei.

Tiesioginių užsienio investicijų srautų poveikis BVP, eksporto ir darbo užmokesčio rodikliams

Bendrojo vidaus produkto (BVP) rodiklis yra svarbus sprendžiant apie šalies išsivystymo lygį ir jos ekonomiką. Daugumos mokslininkų požiūriu, pagrindinio ekonomikos augimo rodiklio – BVP – didėjimui didžiausią poveikį daro tiesioginių užsienio investicijų srautai. Dėl to tikslinga pateikti paskutinių dešimties metų statistinius BVP bei TUI srautų duomenis ir išanalizuoti, ar TUI srautui padidėjus ar sumažėjus pasikeičia ir kaip pasikeičia BVP rodiklis. 2 pav. vaizduojama 2006–2015 metų TUI srautas metų pabaigoje ir BVP to meto kainomis. Sumos pateikiamos milijonais eurų per metus.

2 pav. Tiesioginės užsienio investicijos ir BVP 2006–2015 m. (mln. eurų) (sudaryta autorių, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis 2016)
 Fig. 2. Foreign direct investment and GDP in the period of 2006–2015 (mln. Euro) (compiled by the authors using data of Statistics Lithuania Republic 2016)

Žvelgiant į istoriją, Lietuvoje BVP atitinkamu laikotarpiu tiek didėjo, tiek mažėjo (2 pav.). 2006–2015 m. BVP labiausiai sumažėjo 2009 m. Tai lėmė pasaulio ekonominės krizės pasekmes. Ši krizė neigiamai paveikė gyventojų vartojimo didėjimo mastą, padidino nedarbą, sukėlė įmonių bankrotų ir kitų neigiamų padarinių. Visa tai neigiamai paveikė BVP dinamiką. Po krizės laikotarpio BVP rodiklis kiekvienais metais gerėja ir rodo atsigaunančią ekonomiką, tačiau tik 2012 m. BVP pasiekė prieškrizinį lygį. BVP augimo tikimasi ir toliau. 2015 m. buvo numatoma, jog realusis BVP 2016 m. bus 2,00 proc. didesnis nei pernai, o 2017 m. jis turėtų padidėti iki 2,4 proc. (Lietuvos bankas 2016). Beje, šios Lietuvos banko (2016) prognozės 2016 m. rugsėjo mėn. buvo optimistiškesnės, nes tuomet prognozuojamas BVP augimas atitinkamai buvo 2,3 proc. ir 2,9 proc. (Lietuvos bankas 2016).

TUI dinamika 2006–2015 m. keitėsi panašiai kaip ir BVP. TUI didėjo nuo 2006 iki 2007 m. 2008 m. sumažėjimą paskatino prasidėjusi krizė, paskui situacija sugrįžo į prieškrizinį laikotarpį. Tiesa, TUI srautas kiek anksčiau nei BVP pasiekė prieškrizinį lygį, t. y. 2011 m., o vėliau TUI srautas kasmet didėjo, nors, Lietuvos banko (2016) duomenimis, 2016 m. bendra investicijų apimtis sumažėjo, tačiau prognozuojama, kad 2017 m. investicinis srautas didės.

Išanalizavus TUI srautus ir BVP 2006–2015 m., tikslinga nustatyti, kokią procentinę BVP dalį sukuria tiesioginės užsienio investicijos. 4 lentelėje pateikiamas apskaičiuotas tiesioginių užsienio investicijų ir BVP procentinis santykis.

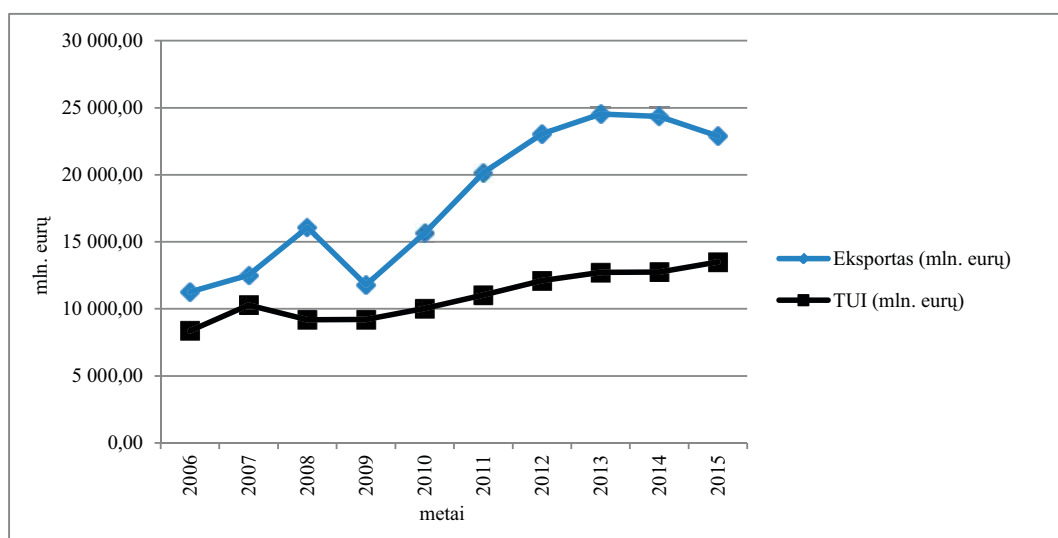
Kiekvienais iš analizuotų metų, išskyrus 2008 metus, tiesioginės užsienio investicijos sudarė vidutiniškai apie 34–36 proc., 2008 m. sudarė šiek tiek mažiau, t. y. 28,11 proc. Taigi galima teigti, kad TUI užima gana didelę procentinę dalį BVP dalyje ir kad TUI yra į ekonomikos svyravimus reaguojantis veiksnys. Skatinant didesnių TUI srautų pritraukimą būtina imtis atitinkamų veiksmų: gerinti investavimo sąlygas, tinkamai panaudoti piniginius TUI srautus, atitinkamai pritraukti daugiau srautų būtent į perspektyvius ekonomikos sektorius ir taip skatinti šalies konkurencingumo augimą.

Kitas svarbus rodiklis, veikiamas TUI, yra šalies eksportas. 3 pav. pavaizduotas TUI srautas metų pabaigoje ir Lietuvos eksportas per metus. Sumos pateiktos milijonais eurų per metus.

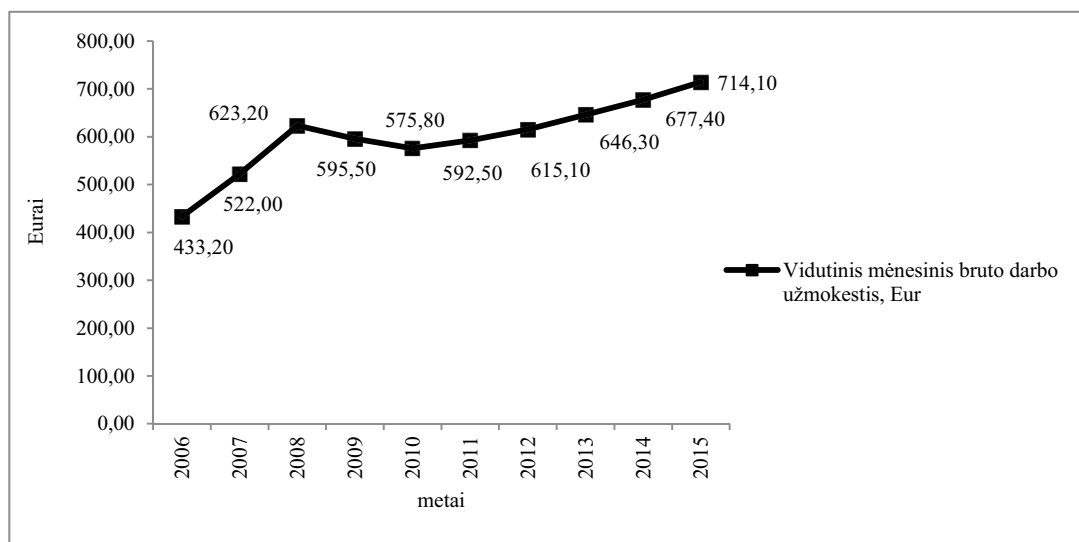
Eksporto mastas beveik visu nagrinėjamu laikotarpiu augo, išskyrus 2008–2009 m. laikotarpį, kai buvo ganėtinai stiprus eksporto augimo sumažėjimas. 2009 m. pasiekta žemiausia riba per nagrinėjamą laikotarpį, nuo to meto

4 lentelė. TUI santykis su BVP (sudaryta autorių)
Table 4. Ratio of FDI and GDP (compiled by authors)

Metai	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
TUI santykis su BVP	34,79 %	35,41 %	28,11 %	34,18 %	35,79 %	35,26 %	36,29 %	36,34 %	34,84 %	36,15 %

3 pav. Tiesioginės užsienio investicijos ir eksportas 2006–2015 m. (mln. eurų)
(sudaryta autorių, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis 2016)
Fig. 3. Foreign direct investment and export in the period of 2006–2015 (mln. Euro)
(compiled by the authors using data of Statistics Lithuania Republic 2016)

4 pav. Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis 2006–2015 m. (eurais)
(sudaryta autorių, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis 2016)

Fig. 4. Average salary in the period of 2006–2015 (Euro)
(compiled by the authors using data of Statistics Lithuania Republic 2016)

matomas akivaizdus didėjimas iki 2013–2014 metų. Tais pačiais metais ir TUI srautas buvo apylygis.

Mokslininkai teigia, kad, norint užtikrinti šalies konkurencingumą, darbuotojams neturi būti mokamas žemas darbo užmokestis. Teigiama, kad TUI poveikį žmogiškajam kapitalui rodo atlyginimai (4 pav.). Žmogiškasis kapitalas, gaudamas pakankamą atlygį, gali prisidėti prie tinkamos investicinės aplinkos kūrimo, įdėdamas savo indėlį į technologinius, mokslo ir kitus procesus.

4 pav. vaizduojamas vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis 2006–2015 m., kuris rodo darbo jėgos kainą. 2008–2010 m. atlyginimai mažėjo, vėliau matomas kasmet didėjantis vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis. Norint įsitikinti, ar egzistuoja bet koks ryšys tarp tiesioginių užsienio investicijų ir BVP, eksporto ir darbo užmokesčio rodiklių, tikslinga atlikti koreliacinę regresinę analizę siekiant įsitikinti koreliacinio ryšio egzistavimu ir nagrinėjamų rodiklių reikšmingumu tiesioginėms užsienio investicijoms. Koreliacinės analizės rezultatai gauti naudojant EXCEL funkciją CORREL (5 lentelė).

5 lentelėje pateikiami koreliacinės analizės rezultatai tarp TUI ir nagrinėjamų nepriklausomų kintamųjų – bendrojo vidaus produkto, eksporto ir vidutinio darbo užmokesčio. Koreliacijos analizė rodo stiprą tiesioginį ryšį tarp TUI ir visų nagrinėjamų kintamųjų. Visi kintamieji stipriai koreliuoja su TUI. Vadinas, TUI veikia tiek BVP, tiek eksportą, tiek darbo užmokesčių.

Stjudento kriterijaus metodu, kai reikšmingumo lygmuo yra 0,05, o laisvės laipsnis 8, įvertinus kintamųjų reikšmingumą gaunama, kad tarp TUI ir visų reikšmingų kintamųjų yra tiesinis teigiamas ryšys. Apskaičiuotoji t reikšmė dviem iš trijų kintamųjų yra reikšminga. Gauti rezultatai rodo, kad nereikšminga vidutiniam darbo užmokesčiui, nes $2,1483 (t_{\text{apšk}}) < 2,3060 (t_{\text{krit}})$, o BVP ir eksporto $t_{\text{apšk}}$ reikšmės viršija t_{krit} .

Koreliacinę regresinę analizę parodė, kad tarp TUI ir BVP, eksporto, darbo užmokesčio Lietuvoje yra stiprus teigiamas ryšys. Apibendrinus galima teigti, kad tyrimas patvirtino literatūros šaltiniuose randamą požiūrį, jog TUI įplaukos daro teigiamą poveikį šalies ekonomikos konkurencingumui.

5 lentelė. TUI priklausomybė su BVP, eksporto ir darbo užmokesčio rodikliais (šaltinis: sudaryta autorių)

Table 5. Indicators of FDI with GDP, export and salary interrelationship (source: compiled by authors)

Nepriklausomi kintamieji	Koreliacijos koeficientas	$t_{\text{apskaičiuotoji}}$	$t_{\text{kritinė}}$
Bendrasis vidaus produktas	0,8934	2,3976	2,3060
Eksportas	0,9211	2,4632	2,3060
Darbo užmokestis	0,7911	2,1483	2,3060

Išvados

Tiesioginės užsienio investicijos siejamos su kuriama ilgalaikiu interesu ir tikslu užmegzti naujus ryšius, galinčius gauti tam tikrą ekonominį, socialinį, kultūrinį, technologinį ar kitokį rezultatą, kuris padėtų asmeniniams, visuomeniniams tikslams.

Daugelyje šalių TUI pritraukimas turi lemiamą įtaką nacionalinei plėtros strategijai, nes investicijos suprantamos kaip ekonomikos plėtros elementas, apimantis kapitalo, technologijų, rinkodaros, verslumo ir žmoniškųjų išteklių valdymo visumą. Dėl to svarbu kurti tinkamą įvaidžių, investicijų pritraukimo programas, rėmimo, skatinimo ir politikos, skirtų investiciniam klimatui pagerinti, kad maksimaliai pavyktų išnaudoti pritraukiamas lėšas, o tai gali pavykti suregulius šalies politinę, teisinę, administracinę aplinką, korupcijos mastą, pasiekus tam tikrą ekonominio išsivystymo lygį ir rinkos dydį, galint pasiūlyti aukštos kvalifikacijos darbuotojus.

Dėl formuojamos tam tikros investicinės aplinkos šalyje TUI paprastai yra vienas svarbiausių veiksnių, padedančių vykdyti nuolatinę šalies plėtrą ir didinančių produktyvumą. Paprastai teigiamas TUI poveikis yra didesnis nei bet kokia galima patirti neigiamą TUI įtaką šalies ekonomikos konkurencingumui. Literatūroje ypač pabrėžiamas dėmesys, kad TUI yra priemonė plėtoti šalies ūkį, skatinti naujų įmonių kūrimąsi ir esamų plėtrą, naujų darbo vietų formavimą ir infrastruktūros plėtrą (ypač besivystančiose šalyse).

Šalies konkurencingumas yra neatsiejamas visuomeninio ir ekonominio gyvenimo požymis, susijęs su regiono gebėjimu sukurti ekonomines, socialines, infrastruktūros, institucines, mokslines ir technologines, žmoniškojo veiksnio sąlygas, užtikrinant gebėjimą pasiekti aukštą našumą, pridėtinę vertę ir visapusišką gyventojų gerovę.

Atliktas statistinių duomenų tyrimas iš esmės patvirtino hipotezę, kad Lietuvoje BVP daugiausia priklauso nuo TUI. 2006–2015 m. TUI srautas buvo nepastovus, nes tam įtakos turėjo pasaulinės ekonomikos krizės poveikis, dėl to TUI srautas ir BVP buvo mažesnis, lyginant su ankstesniais metais. Taip pat nagrinėta eksporto rodiklio tendencija, kuri po 2009 m. vis augo, o 2013–2014 m. sustojo, bet išliko stabili. Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis tendencingai augo ir smuko panašiai kaip ir kiti nagrinėjami ekonominiai rodikliai.

Koreliacinė regresinė analizė parodė, kad tarp TUI ir BVP, eksporto, darbo užmokesčio Lietuvoje yra stiprus teigiamas ryšys. Apibendrinus galima teigti, kad tyrimas patvirtino literatūros šaltiniuose randamą požiūrį, jog TUI įplaukos daro teigiamą poveikį šalies ekonomikos konkurencingumui.

Literatūra

- Abdullah, A.; Shah, T.; Asad Ali, A.; Waseem Siraj, W. 2015. The effect of foreign direct investment on economic growth of Pakistan, *American-Eurasian Journal of Agricultural & Environmental Sciences* 15(11): 2130–2135.
- Acaravci, A.; Ozturk, I. 2012. Foreign direct investment, export and economic growth: empirical evidence from New EU countries, *Romanian Journal of Economic Forecasting* 2: 52–67.
- Agrawal, G. 2015. Foreign direct investment and economic growth in BRICS economies: a panel data analysis, *Journal of Economics, Business and Management* 3(4): 421–424. <https://doi.org/10.7763/joebm.2015.v3.221>
- Alfaro, L. 2016. Gains from foreign direct investment: macro and micro approaches, *World Bank Economic Review*: 1–14.
- Beniušienė, I. Svirskienė, G. 2008. Konkurencingumas: teorinis aspektas, *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos* 4(13): 32–40.
- Brockmeijer, J.; Marston, D.; Ostry, J. D. 2012. *Liberalizing capital flows and managing outflows*. International Monetary Fund, 1–48.
- Cambridge Dictionary [interaktyvus]. 2014 [žiūrėta 2016 m. spalio 12 d.]. Cambridge University Press. Prieiga per internetą: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/business-english/foreign-direct-investment>
- Čiegis, R.; Andriuskevičius, K. 2016. Tarpusavio ryšiai tarp susijungimų ir įsigijimų sandorių ir nacionalinių valstybių ekonomikų, *Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai* (1): 85–106.
- Czinkot, M. 2015. *Pros and cons of foreign direct investment* [interaktyvus], [žiūrėta 2016 m. spalio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://michaelczinkota.com/2015/03/pros-cons-foreign-direct-investment/>
- Delgado, M.; Ketels, C.; Porter, M. E.; Stern, S. 2012. The determinants of national competitiveness, *NBER Working Paper* (18249): 1–47.
- Drozd, J.; Volkov, A. 2012. Regional economic systems: competitiveness and innovative development, *Business and Management*: 351–358.
- Guimón, J.; Filippov, S. 2012. Competing for high-quality FDI: management challenges for investment promotion agencies, *Institutions and Economies* 4(2): 25–44.
- International Monetary Fund. 2015. Adjusting to lower commodity prices, iš *World economic outlook* [interaktyvus], [žiūrėta 2016 m. spalio 19 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2015/02/pdf/text.pdf>
- Jurevičienė, D.; Bapkauskaitė, G. 2014. Kompleksinis investicinių fondų veiklos vertinimas, *Verslo sistemos ir ekonomika* 4(1): 64–77.
- Kozenkow, J. 2014. *The pros and cons of FDI international business* [interaktyvus], [žiūrėta 2016 m. spalio 11 d.]. Prieiga per internetą: <https://bedsidereadings.com/economics/pros-and-cons-of-foreign-direct-investment/>
- Kraujutaitytė, L.; Dvorak, J. 2013. Regionų programų vertinimo naratyvai, *Regional Formation and Development Studies* 2(10): 78–86.
- Kuliavienė, A.; Solnyškinienė, J. 2014. The evaluation of the impact of foreign direct investment on Lithuanian economy using, *Economics and Management* 19(1): 16–24. <https://doi.org/10.5755/j01.em.19.1.5597>

- Lietuvos bankas. 2016. *Makroekonominės prognozės* [interaktyvus], [žiūrėta 2016 m. gruodžio 22 d.]. Prieiga per internetą: https://www.lb.lt/makroekonominės_prognozes
- Lietuvos statistikos departamentas [interaktyvus]. 2016 [žiūrėta 2017 m. sausio 27 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt>
- Lin, C. H. 2008. Role of foreign direct investment in telecommunication industries: a developing countries' perspective, *Contemporary Management Research* 4(1): 29–42. <https://doi.org/10.7903/cmr.84>
- Lukoševičiūtė, G.; Martinkutė-Kaulienė, R. 2016. Tiesioginių užsienio investicijų įtakos Baltijos šalių ekonominei raidai vertinimas, *Mokslas – Lietuvos ateitis* 8(2): 212–220.
- Maček, A. 2012. A comparative analysis of the economic effects of cross-border mergers and acquisitions in European, *Business, Management and Economics*: 116–142.
- Melnikas, B. 2014. *Tarptautinis verslas. Inovacijos ir žinių ekonomikos kūrimas*: vadovėlis. Vilnius: Technika. <https://doi.org/10.3846/1484-S>
- Misiūnas, A.; Gudeliauskaitė, D. 2013. Baltijos šalių investicinio klimato charakteristikos, *Lietuvos statistikos darbai* 52(1): 94–101.
- Narula, R.; Dunning, J. H. 2010. Multinational enterprises, development and globalisation: some clarifications and a research agenda, *Oxford Development Studies* 38(3): 263–287. <https://doi.org/10.1080/13600818.2010.505684>
- Nuno Rito Ribeiro, H.; Vaicekuskas, T.; Lakštutienė, A. 2012. The effect of public debt and other determinants on the economic growth of selected European countries, *Economics and Management* 17(3): 914–921.
- OECD. 2013. *OECD Factbook 2013: economic, environmental and social statistics* [interaktyvus], [žiūrėta 2016 m. spalio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.oecd-ilibrary.org/sites/factbook-2013-en/04/02/01/index.html?itemId=/content/chapter/factbook-2013-34-en>
- Pekarskienė, I.; Laskienė, D. 2012. Užsienio investicijų sąsąjū su ekonominiais lūkesčiais vertinimas Lietuvoje, *Economics and management* 17(4): 1390–1396.
- Pinar Evrim-Mandaci, P.; Aktan, B.; Kurt-Gumuş, G.; Tvaronavičienė, M. 2013. Determinants of stock market development: evidence from advances and emerging markets in long spa, *Verslas: teorija ir praktika* 14(1): 51–56.
- Porter, M. E. 2012. *Competitiveness and economic development* [interaktyvus]. Harvard Business School [žiūrėta 2016 m. spalio 14 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.hbs.edu/faculty/Pages/item.aspx?num=46690>
- Porter, M. E. 2014. *Reshaping regional economic development: clusters and regional strategy* [interaktyvus]. Harvard Business School [žiūrėta 2016 m. spalio 14 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.hbs.edu/faculty/Pages/item.aspx?num=48059>
- Rakauskienė, G.; Tamošiūnienė, R. 2013. Šalies konkurencingumą lemiantys veiksniai, *Verslas: teorija ir praktika* 14(3): 177–187.
- Raščiūtė, S., Pentecost, E., Ferrett, B. 2014. Firm heterogeneity in modelling foreign direct investment location decisions, *Applied Economics* 46(12): 1350–1360. <https://doi.org/10.1080/00036846.2013.872760>
- Reisen, H. 1999. *After the great asian slump: towards a coherent approach to global capital flows*. OECD Development Centre, Policy Brief 16.
- Remeikienė, R.; Gasparėnienė, L.; Grikštaitė, I. 2015. Europos struktūrinių fondų paramos poveikio ekonomikos konkurencingumui problematika, *Socialinių mokslų studijos* 7(2): 335–350.
- Rutkauskas, A. V. 2014. *Tvarios plėtros galimybių modeliavimas ugdant šalies konkurencinį potencialą* [interaktyvus], [žiūrėta 2017 m. sausio 25 d.]. Lietuvos mokslo taryba. Prieiga per internetą: http://www.lmt.lt/lt/lmt_renginiai/archive/p20/2014-12-15.html
- Sakalauškaitė, R.; Miškinis, A. 2014. Tiesioginių užsienio investicijų Lietuvoje regioninė analizė, *Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai* 8(1): 31–49.
- Savić, N. 2012. Comparative analysis based on new competitiveness index, *Panoeconomicus* (1): 105–115. <https://doi.org/10.2298/PANI201105S>
- Šeputienė, J.; Brazauskienė, K. 2013. Lietuvos konkurencingumo pokyčių vertinimas Europos Sąjungos šalių kontekste, *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos* 1(29): 30–37.
- Šimelytė, A.; Antanavičienė, J. 2013. Rėmimo reikšmė pritraukiant TUI Baltijos valstybių pavyzdžiu, *Verslas: teorija ir praktika* 14(3): 200–208.
- Sochulakova, J.; Igazova, M. 2013. Foreign direct investment in Slovak regions and their impact on regional economic growth, *Economics and Management* 18(3): 501–508. <https://doi.org/10.5755/j01.em.18.3.4250>
- Stankevičienė, J.; Lakštutienė, A. 2012. Tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą lemiančių veiksnių ir jų kitimo tendencijų tyrimas Baltijos šalyse, *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai* 33(4): 69–79.
- The European Investment Bank. 2015. *2015 Activity Report* [interaktyvus], [žiūrėta 2016 m. spalio 23 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.eib.org/infocentre/publications/all/activity-report-2015.htm?lang=en>
- The International Institute for Management Development. 2016. *Adjusting to lower commodity prices* [interaktyvus], [žiūrėta 2016 m. spalio 23 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.imd.org/wcc/world-competitiveness-center-mission/methodology/>
- The World Economic Forum. 2015. *The 12 pillars of competitiveness, 2014–2015* [interaktyvus], [žiūrėta 2016 m. spalio 23 d.]. Prieiga per internetą: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2014-2015/methodology/>
- Trading economics. 2016. *List of countries by corporate tax rate* [interaktyvus], [žiūrėta 2016 m. spalio 23 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.tradingeconomics.com/country-list/corporate-tax-rate>
- UNCTAD. 2012. Foreign direct investment (FDI), iš *World Investment Report* [interaktyvus], [žiūrėta 2016 m. spalio 10 d.]. Prieiga per internetą: http://unctad.org/en/PublicationChapters/WIR2012MethodologicalNote_en.pdf
- Valodkienė, G.; Snieska, V. 2012. Tarptautinis konkurencingumas ir jį lemiantys veiksniai ekonomikos nuosmukio laikotarpiu, *Economics and Management* 17(2): 602–608. <https://doi.org/10.5755/j01.em.17.2.2188>
- Žitkus, L.; Mickevičienė, M. 2013. Konkurencingumas kaip regiono plėtros siekinys, *Viešoji politika ir administravimas* 12(3): 430–441.

THE ASSESSMENT OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT INFLUENCE ON THE COUNTRY'S ECONOMIC COMPETITIVENESS

I. Danilevičienė, V. Lukšytė

Abstract

The value of investment is constantly growing in today's world. Foreign direct investments are like a way of capital attraction, which ensures the regional development. Investors are given freedom of choice and most of the attention is traditionally devoted to increasing the flow of investments. The article analyzes the complex issue of the influence of foreign direct investment for the growth of the country's economic competitiveness. The object of the article is direct foreign investment. The objective of this article is to evaluate the influence of foreign direct investments to the country's economic competitiveness. The following tasks have been implemented: to analyze the scientific literature of define conception of the foreign direct investment, to analyze factors of foreign direct investment promote attraction, to assess the influence of foreign direct investment for economic competitiveness. In this article, the following methods of analysis are used: an analysis and summarize of the scientific literature, the theoretical and practical statements matching method, analysis of the statistical data.

Keywords: investment flows, capital, assessment of competitive, the country's economic competitiveness, foreign direct investment, sustainable development.